

افزایش حاشیه‌نشینی در کشور

دولت باید در شهرهای کوچک امکانات رفاهی و مراکز صنعتی مولد کار ایجاد کند

مریم پویشی زاده / گروه جامعه

حاشیه‌های سیاه این شهرهای رنگارنگ

افزایش جمعیت شهری به معنای کاهش جمعیت روستایی، کم شدن جمعیت تولیدکننده و مهاجرت آنها به شهرهاست اما همه روستایی‌هایی که به شهرها می‌آیند وارد آن نمی‌شوند و خیلی‌ها در آستانه شهر باقی می‌مانند، در جایی که به آن می‌گویند حاشیه شهر. اما روستایی‌های مهاجر تنها ساکنان حاشیه‌های شهرها نیستند و علاوه بر آنها، اتباع بیگانه مجاز و غیرمجاز و بزه‌کاریانی که شهر را برای سکونت امن نمی‌دانند، هم از ساکنان حاشیه‌ها هستند. با افزایش جمعیت کلانشهرها، شکاف‌حلقه‌ای می‌همیق‌تر و بیشتر می‌شود. کلانشهرنشینی‌ها به‌عبارات‌ت‌رایین اجتماعی‌ برای استفاده از خدمات‌شان نیاز پیدا می‌کنند و به این ترتیب، به همان نسبت که کلانشهرها از جمعیت‌ناباشته می‌شوند، در سایه نظارت ضعیف و ناقص بر رشد شهرها، جمعیت حاشیه‌نشینی‌ها هم افزایش می‌یابد. این قشر تولیدکننده نیستند و بیشترین دلیل رانده شدنشان به حاشیه شهرها، بر خوردار نبودن از تمکن مالی است.

کمبود امکانات نیز در طول سال‌ها، حاشیه‌نشینی‌ها را به سویی بزه‌تمایل می‌کند و این گونه است که جنزاق‌ها، جرم می‌آورد، حاشیه‌ها جرم‌خیز و خطرناک می‌شوند و کلانشهرها با دکنک‌های بزرگی می‌شوند که دور آنها راه‌های سیاه پویشانده‌است!

این گونه‌است که براساس آمار نیروی انتظامی از هر ۳۰ قسطنی که در تهران رخ می‌دهد ۲ مورد آن در حاشیه‌های شهر رخ می‌دهد. همچنین براساس آمارهای رسمی، در حال حاضر حداقل ۸ میلیون نفر در ایران حاشیه‌نشین هستند که ۵ میلیون نفر از آنها در تهران و بقیه در حاشیه دیگر کلانشهرهای ایران زندگی می‌کنند و مسلم است که در چنین مواردی، آمارهای رسمی چندان قابل اعتماد نیستند و آمار واقعی باید بسیار بیشتر از تخمین کارشناسان باشد.

حاشیه‌نشینی به تمامی کسانی گفته می‌شود که در محدوده اقتصادی شهر ساکن هستند، ولی جذب اقتصاد شهری نشده‌اند. جاذبه شهرنشینی و رفاه شهری، این افراد را از زادگاه خویش کنده و به سوی قطب‌های صنعتی و بازارهای کار می‌کشد و اگر آنها مهاجران روستایی هستند که به منظور گذران بهتر زندگی، برای شهرهای می‌شوند به همین دلیل حاشیه‌نشینی‌ها از آن‌ها غم‌نشین نیست.

کلانشهرنشینی‌ها با چه امیدی مهاجرت کنند؟

این آمار نشان می‌دهد از هر ۱۰ نفر ایرانی حداقل ۲ نفر در یکی از شهرهای تهران، مشهد، کرج، شیراز، اصفهان و تبریز زندگی می‌کنند و از این ۲ نفر یکی احتمالاً با ذوق می‌گوید ساکن تهران است و این یعنی تهران به تنهایی نیمی از جمعیت کلانشهرنشینی‌ها را در کشور راه خود اختصاص داده‌است. از اوایل تابستان امسال، دولت تصمیم گرفت با تشویق کارکنانش به خروج از تهران از جمعیت ۸ میلیون نفری پایتخت‌نشینی کم کند. اما اگر وضعیت برانگیزی امکانات رفاهی و فرصت‌های شغلی و... در استان‌های کشور به شکل کنونی باقی بماند و تنها شماری از کلانشهرهای استان‌ها از امکانات بر خوردار شوند، هیچ‌کدام از پایتخت‌نشینی‌ها به مهاجرت از تهران راضی نمی‌شوند و این اصلی‌است که اگر دولت بخواهد طرح مهاجرت از کلانشهرها را در دیگر نقاط کشور هم اجرا کند باید آن را در نظر داشته باشد. چنین وضعی گویای این است که قفط در صورتی سیاست‌فرستان ساکنان کلانشهرها به شهرهای کوچک‌تر عملی می‌شود که دولت برای تشویق مردم، امکانات رفاهی و فرصت‌های شغلی و آموزشی این مناطق را هم افزایش دهد.

پیشنهادی برای شهرهای کوچک

به گفته مشفق، حل مسأله بی‌تعالی در توزیع جمعیتی در سطح ملی و منطقه‌ای که در واقع منشاء بسیاری از مشکلات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی است به یک برنامه جامع نظام اسکان جمعیت و آمایش سرزمینی در سطح ملی و منطقه‌ای نیاز دارد.

عضو هیات علمی مرکز مطالعات و پژوهش‌های جمعیتی آسیا و اقیانوسیه با تأکید بر این که توزیع امکانات در کشور باید متناسب صورت گیرد، تأکید کرد: راه‌کاری که در حال حاضر می‌توان برای سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان ارائه کرد این است که سیاست‌بنگام‌های زودبازده اقتصادی اولاً با توجه به پتانسیل‌های اقتصادی و طبیعی و تعریف و طراحی شود و از سوی دیگر ظرفیت‌های جمعیتی و قابلیت جذب و دفع جمعیتی مناطق در نظر گرفته شود و همین‌که این بین‌نگاه‌ها باید در شهرهای کوچک و متوسط پیاده‌شوند که بتوانند تا حدود زیادی از دفع جمعیتی از شهرهای کوچک و متوسط و فشار جمعیتی بر زیرساخت‌های کلانشهرها و شهرهای بزرگ جلوگیری کنند.

عضو هیات علمی مرکز مطالعات و پژوهش‌های جمعیتی آسیا و اقیانوسیه اعلام کرد: نیمی از جمعیت ایران یعنی ۲۵ میلیون نفر از جمعیت کشور تنها در ۲۵ شهر متمرکز شده‌اند و ۱۶ میلیون نفر از این تعداد قفط در ۶ کلانشهر تهران، مشهد، اصفهان، تبریز، کرج و شیراز متمرکز شده‌اند. به گفته محمد مشفق، جمعیت کلانشهرهای کشور بویژه کرج، مشهد و اصفهان با سرعت در حال افزایش است به طوری که شهر کرج با ۳۲/۹۵ درصد رشد جمعیتی به سرعت در حال حجم شدن است و مشهد و اصفهان نیز ۲۲/۵ درصد رشد جمعیت دارند. اما این تنها آمار نگران‌کننده در یکی دو هفته اخیر نیست اخیراً محمد ناظمی اردکانی رئیس سازمان ثبت‌احوال کشور نیز اعلام کرد که هم‌اکنون بیش از ۶۸ درصد جمعیت کشور در شهرها زندگی می‌کنند و ۳۱/۶ درصد جمعیت کشور در روستاها ساکن هستند.

این هشدار، در کنار تراکم جمعیت شهرنشینی در چند شهر مشخص کشور، همگی دل‌ایلی هستند که مشفق با توجه به آنها، در گفت‌وگو با مهر اظهار کرد: رشد جمعیتی شهر تهران در دهه ۷۵-۸۵ نسبت به دهه قبل از آن یعنی سال‌های ۷۵-۶۵ به میزان ۰/۲۲ درصد افزایش داشت‌است.

او هشدار داد که مقایسه نظام سکونت کشورهای توسعه‌یافته با کشورهای در حال توسعه نشان می‌دهد در بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته تعداد اندکی کلانشهر، حجم قابل توجهی شهر به اندازه متوسط و علاوه بر آن تعداد بسیار بیشتری شهرهای کوچک وجود دارد و در این نظام سکونت، جمعیت به طور تقریبی متوازن و متعادل در سطح سرزمین توزیع شده که این نظام شهری در واقع خصوصیت کشورهای پیشرفت‌است.

مشفق تأکید کرد: در این نوع نظام شهری، مدیریت نظام شهری آسان‌تر و کم‌هزینه‌تر است، اما در نظام نخست شهری که از ویژگی‌های نظام شهری کشور ماست، کنترل و مدیریت امور شهری در کلانشهرها، با چالش‌های جدی مواجه می‌شود.